

І. О. ФЕДОРЕНКО

ПУХОЇДИ АКЛІМАТИЗОВАНОГО В КРИМУ КЕКЛИКА

(Представив академік АН УРСР О. П. Маркович)

Географічне розповсюдження постійних ектопаразитів тісно пов'язане з розповсюдженням їх хазяїв. Тому такі заходи, як перевезення, акліматизація тварин значно впливають на розселення ектопаразитів, зокрема пухоїдів. Тому великий інтерес являє собою вивчення ектопаразитів кеклика (*Alectoris graeca* Meis.), завезеного з Середньої Азії (Тянь-Шанський район) у Кримську область з метою акліматизації.

За літературними даними, налічується біля 30 підвидів кеклика, які відрізняються в певній мірі забарвленням і розмірами. На території СРСР кеклик зустрічається на Кавказі, в Середній Азії і на Алтаї [1]. Найбільш широко розповсюджений в горах середньої Азії підвид *Alectoris graeca falki* Hart., тому можливо, що саме цей підвид акліматизований у Криму [2, 3].

Пухоїди кеклика вивчалися лише на території Середньої Азії, зокрема в Таджикистані [4] і Киргизії [5]. Д. І. Благовещенський вказує три види цих ектопаразитів: *Cuclotogaster heterographus* (Nitzsch),

Goniodes dispar Nitzsch i *Goniocotes alatus* Piaget. С. Касієв, крім вищеназваних, також відзначає для Киргизії і четвертий вид *Menacanthus stramineus* (Nitzsch):

У Кримській області в районі с. Привітного ектопаразити кеклика були зібрані у вересні 1966 р. і в жовтні 1967 р. М. А. Воїнственським. Всього зібрано 742 екз. пуходів. На кримській популяції кеклика виявлені ті ж види пуходів, які відзначені на цьому хазяїні і в Середній Азії. Для всіх цих видів характерна екологічна пластичність, тобто здатність паразитувати не лише на одному хазяїні.

Goniodes dispar Burmeister, 1838.

Типовий хазяїн: сіра куріпка — *Perdix perdix* (Linn.). Однак цей паразит знайдений і на інших видах птахів цього ряду: фазан, кеклик, бородата куріпка, а також на домашніх курах. Для території УРСР цей вид до цього часу був відомий лише з домашньої курки Львівської, Миколаївської і Одеської областей [6—9], з сірої куріпки і фазана з Київської області [7, 10]. З кеклика Криму зібрано 34 ♀, 38 ♂, 113 личинок цього виду. Для Криму і для кеклика в УРСР вид відзначається вперше.

Goniocotes alatus Piaget, 1885.

Типовий хазяїн: кеклик *Alectoris graeca chukar* (J. E. Gray). Цей вид, очевидно, також характеризується широкою специфічністю. Він виявлений на бородатій куріпці в Киргизії [5] і на інших підвидах кеклика в Середній Азії [4]. Для території УРСР нами цей вид відзначається вперше. Вивчений матеріал: 56 ♀, 46 ♂ і 11 личинок.

Cuclotogaster heterographus (Nitzsch., 1866).

Типовий хазяїн: домашня курка — *Gallus domesticus* L. Широко розповсюджений вид. В СРСР на курах відзначений з Ленінградської, Московської областей, Середньої Азії, Сибіру та інших місць; на кеклику і бородатій куріпці в Киргизії [5], на фазані і пустельній куріпці в Таджикистані [4] та ін. Для території УРСР цей вид відомий з домашніх курей з Криму [11], Львівської області [6] та степової зони [7, 8].

За літературними даними відомо чотири підвиди *Cuclotogaster heterographus*, три з яких паразитують на різних видах роду *Alectoris* [12]. Гопкінс і Клей [13] вважають їх самостійними видами. При дослідженні ектопаразитів кеклика з Криму нами на цьому хазяїні знайдений також вид *Cuclotogaster heterographus*. Однак особини цього виду за рядом ознак відрізняються як від номінальної форми виду, що паразитує на домашніх курах, так і від раніше описаних підвидів. Тому ми вважаємо *Cuclotogaster heterographus* з кримської популяції кеклика за новий підвид, враховуючи морфологічні особливості цього паразита, вузьку біологічну специфічність пуходів і нове географічне місце перебування хазяїна.

Cuclotogaster heterographus minor, ssp. n.

Типовий хазяїн: *Alectoris graeca falki* Hart.

Відрізняється від основної форми такими ознаками: загальна довжина та ряд інших розмірів менші (таблиця), особливо помітна більш вузька предантенальна область голови і черевця у двох статей. I і III сегменти антен ♂ відрізняються за формою (рис. 1). Задній вентральний край останнього сегмента у ♂ ввігнутий (рис. 2). Є відмінності в будові генітального апарата ♂: базальна пластинка спереду помітно

звужена; задній край ендомеральної пластинки більш круглий (рис. 3 і 4). Забарвлення світліше.

Досліджений матеріал: 109 ♀, 75 ♂, 256 личинок.

Судячи з літературних даних [12], описаний нами новий підвид, найбільш близький до підвиду *Cuclotogaster heterographus obscurus*, що паразитує на *Alectoris rufa rufa*, але відрізняється від останнього формою третього сегмента антен ♂, меншими розмірами, а також увігнутим заднім вентральним краєм останнього сегмента черевця ♂

Вивчення внутривидових відмінностей, пов'язаних з різною географічною локалізацією, а також з паразитуванням популяції одного виду на різних хазяїнах, має велике зна-

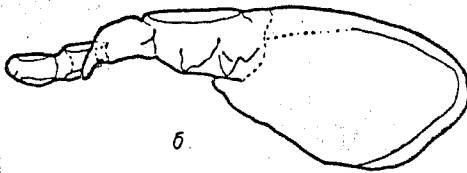
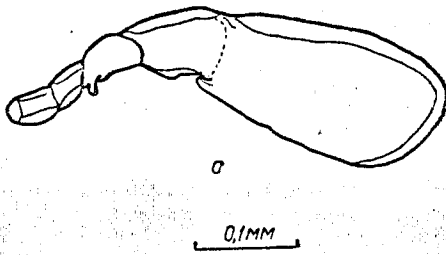

Рис. 1. а — антена ♂ *C. h. minor* з кеклика; б — антена ♂ *C. heterographus* з домашньої курки.

чення для розуміння процесів формоутворення у тварин на дуже ранніх його стадіях. Однак в даний час ми не маємо достатнього матеріалу для порівняння популяцій *Cuclotogaster heterographus*, що паразиту-

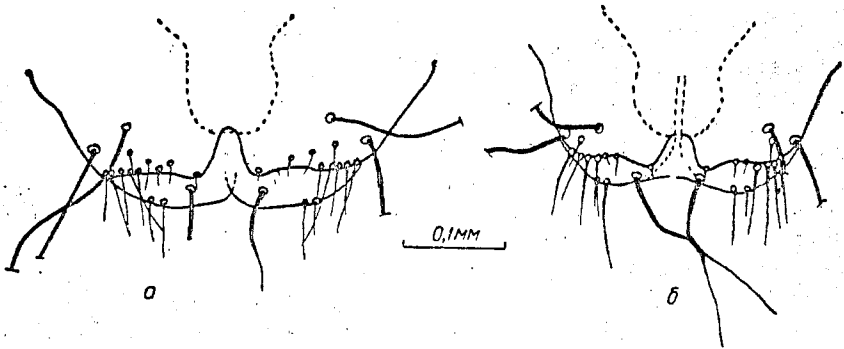

Рис. 2. Останні сегменти черевця самця *C. heterographus* з домашньої курки (а) і з кеклика (б).

Розміри (мм) по препаратах в рідині Фора—Берлезе

Паразит	Кількість екземплярів	Довжина	Голова		Грудь		Черевце		Загальна довжина
			Ширина	Ширина предантенальної області	Довжина	Ширина	Довжина	Ширина	
<i>Cuclotogaster heterographus minor</i> , ssp. n. з кеклика	10 ♀	0,61	0,54	0,46	0,43	0,52	1,41	0,76	2,40
	10 ♂	0,58	0,49	0,43	0,43	0,52	1,37	0,69	2,37
<i>Cuclotogaster heterographus</i> (Nitz.) з домашніх курей	10 ♀	0,64	0,56	0,52	0,46	0,60	1,45	1,04	2,49
	10 ♂	0,62	0,52	0,48	0,47	0,55	1,45	0,82	2,46

ють на *Alectoris graeca* в Середній Азії (на різних підвидах) і в Криму Ми мали можливість вивчити 1 ♀ і 1 ♂ *Cuclotogaster heterographus* з кеклика, здобутого в урочищі Квак (Гіссарський хребет) і 5 ♀, 3 ♂ з того ж хазяїна з Джамбульської області (препарати в канадському бальзамі). Вказані екземпляри за морфологічними ознаками близькі

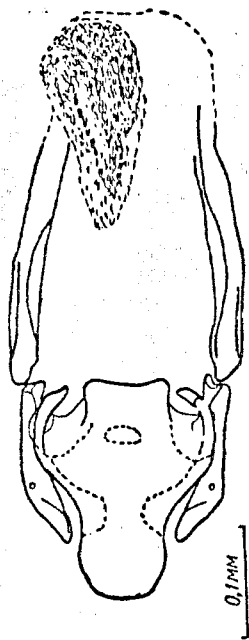

Рис. 3. Генітальний апарат самця *C. h. tinog* з кеклика.

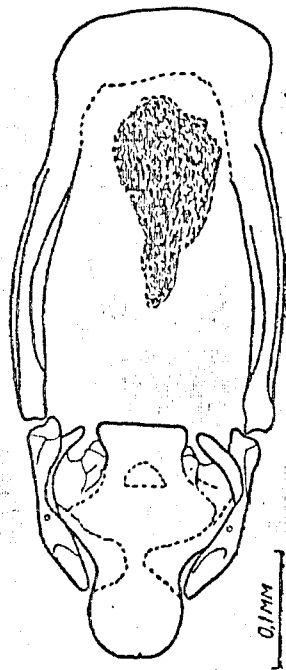

Рис. 4. Генітальний апарат самця *C. heterographus* з домашньої курки.

до нового підвиду *C. h. tinog*, однак розміри особин, зібраних на кеклику в Джамбульській області більші, ніж особин з кекликів Криму.

Дальніше зібрання колекційного матеріалу дасть можливість остаточно вирішити питання про те, чи паразитує на різних підвидах кеклика і в різних місцях Радянського Союзу один підвид чи декілька.

Craspedorrhynchus platystomus (В и г т., 1838).

Типовий хазяїн *Buteo buteo* (L.). Знайдено 1 ♀, 1 ♂ і 1 личинка. Знахідка пуходів цього виду на кекликах являє собою, очевидно, випадок гостепаразитизму, пов'язаного з міграцією не властивих пуходів з хижих птахів на жертву і навпаки.

Література

1. Г. П. Дементьев, Н. А. Гладков и др., Птицы Советского Союза, т. 4, М., 1952.
2. О. Б. Кістяківський, Фауна України, т. 4, Вид-во АН УРСР, 1957.
3. М. А. Воїнственський і О. Б. Кістяківський, Визначник птахів УРСР, вид-во «Радянська школа», 1962.
4. Д. И. Благовещенский, Паразитол. сб. ЗИН АН СССР, 13, 272 (1951).
5. С. К. Каснев, Автореф. канд. дисс., Фрунзе, 1963.
6. Х. В. Гаврилишин, Тр. IV науч. конф. паразит. УССР, Изд-во АН УССР, 1963, стор. 326.
7. І. О. Федоренко, Зб. праць зоомузее АН УРСР, 31, 74 (1962).
8. И. А. Федоренко, Тр. IV науч. конф. паразитологов УССР, Изд-во АН УССР, 1963, стор. 410.
9. Н. Ю. Андриевская, Работы по паразитофауне юго-запада СССР, Кишинев, 1965, стор. 9.
10. О. Б. Кістяківський, Зап. фіз.-мат. відділу Укр. АН, 2, в. 1, 133 (1926).
11. Д. И. Благовещенский, Фауна СССР, Опре-

делитель пухоедов домашних животных, М.—Л., 1940. 12. T. Clay, Proc. Zool. Soc. Lond., (B), 108, 2 (1938). 13. G. H. E. Hopkins and T. Clay, A check list of the genera and species of Mallophaga, London, 1952.

Інститут зоології
АН УРСР

Надійшло до редакції
26.V 1969 р.

I. A. FEDORENKO

BIRD LICE OF *ALECTORIS GRAECA* ACCLIMATIZED
IN THE CRIMEA

(Presented by A. P. Markevich, Member Academy of Sciences, Ukrainian SSR)

Summary

Four species of bird lice were found on *Alectoris graeca* acclimatized in the Crimea. Three of them *Gonoides dispar*, *Goniocotes alatus* and *Cuclotogaster heterographus* are the specific parasites of order Galliformes. The new subspecies *Cuclotogaster heterographus* is described. *Goniocotes alatus* is a new species for the Ukraine fauna. *Craspedorrhynchus platystomus* was observed on *Alectoris graeca* as a xenoparasite, parasitizing, as a rule, on the birds of prey.
